

**Ocena rozprawy doktorskiej mgr Ewy Zawilińskiej
„Czynniki wpływające na liczbę pobieranych narządów
w województwie podkarpackim”**

**Zrealizowana w Katedrze i Klinice Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej
Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego**

Promotor: Dr hab. n. med. Maciej Kosieradzki

Nadesłana praca mgr Ewy Zawilińskiej „Czynniki wpływające na liczbę pobieranych narządów w województwie podkarpackim” posiada układ typowy dla prac doktorskich, obejmujący wstęp, cele pracy, materiał i metodykę, wyniki, dyskusję oraz wnioski. Praca zawiera również wykaz skrótów stosowanych w pracy, wykaz tabel i rycin, streszczenie w języku polskim i angielskim oraz listę piśmiennictwa składającą się z 137 pozycji. Ważnym niezwykle pomocnym w odbiorze pracy jest umieszczenie 12 czytelnych rycin i 30 tabel.

Pomimo ogromnego postępu w zakresie leczenia krańcowej niewydolności narządów, ich przeszczepianie stanowi nadal najlepszą opcję terapeutyczną. Żadna z metod opierająca się na zastąpieniu funkcji fizjologicznych nie gwarantuje chorym porównywalnych okresów przeżycia, nie wspominając o jakości życia. Ogromne osiągnięcia transplantologii w XX wieku, będące jednocześnie stymulatorem rozwoju wielu dyscyplin medycznych nie byłyby możliwe bez ogromnego daru jakim jest ofiarowanie narządów do transplantacji. Przeszczepianie organów, komórek i tkanek wymaga poza zaawansowanymi procedurami medycznymi także szczegółowych regulacji prawnych i przede wszystkim akceptacji środowiska lekarskiego i społeczeństwa.

W wielu krajach na Świecie ewaluowały przez kilka ostatnich dziesięcioleci modele promujące ideę transplantacji i jednocześnie tworzące podstawy prawnego określenia zasad i kontroli nad procedurami pobierania i przeszczepiania komórek, tkanek i narządów. W każdym zakątku Świata rozwój transplantologii budził tyle samo nadziei, co emocji.

Dzisiaj wiemy, że bez szerokiej akceptacji transparentnych procedur związanych z transplantologią nie jest możliwy jej rozwój.

Osobnym zagadnieniem jest przeszczepianie narządów od dawców żywych, wymagające dedykowanego podejścia personelu leczniczego i osobnych uregulowań prawnych.

Nie ulega wątpliwości, że ważnym warunkiem umożliwiającym przeszczepienie narządów jest ich pozyskanie od osób zmarłych lub żywych. Nie istnieje na Świecie jeden uniwersalny model wyrażania zgody na ich pobranie. Wyrażenie zgody wprost lub braku zarejestrowanego sprzeciwu zależy od wielu czynników, wśród których religia, zwyczaje i świadomość zarówno personelu medycznego, jak i społeczeństwa odgrywają kluczową rolę.

Od lat powstają analizy skupiające się na poznaniu postaw społecznych wobec transplantacji, natomiast ich wzajemne porównanie z powodu wcześniej wspomnianych różnic kulturowych bywa bardzo trudne.

Przedstawiona przez mgr Ewę Zawilińską do recenzji praca doktorska osadzona jest w nurcie współczesnych badań nad przyczynami niskiej aktywności transplantacyjnej, koncentrując się na województwie podkarpackim, które w analizie liczby dokonanych pobrań i przeszczepień narządów w Polsce cechuje się jednymi z niższych wskaźników donacyjnych.

Realizacja tego badania mogła zostać podjęta w oparciu o badania przeprowadzone wśród personelu podkarpackich szpitali w oparciu o doświadczenie Kliniki Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego.

W szerokim wstępie Doktorantka przedstawia w sposób systematyczny i przejrzysty stan pobierania i przeszczepiania narządów w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województwa podkarpackiego. Mgr Ewa Zawilińska w podrozdziale poświęconym przeglądowi piśmiennictwa przedstawia zagadnienia akceptacji społecznej dla dawstwa narządów, systemy identyfikacji dawców, opieki nad zmarłym dawcą, bariery finansowe i organizacyjne oraz programy, których celem jest zwiększenie aktywności w dziedzinie dawstwa narządów i rolę koordynatorów do spraw transplantacji. Niezwykle cennym jest rzetelnie opracowany podrozdział dotyczący wprowadzenia w województwie podkarpackim programu Partnerstwa dla Transplantacji. Nie ulega wątpliwości, że ten nowator w Polsce program zainicjowany przez Pana Prof. Wojciecha Rowińskiego w istotny sposób zmienił rzeczywistość donacyjną w wielu województwach, a zwłaszcza w tych, które posiadały najniższe wskaźniki dotyczące aktywności transplantacyjnej.

Według mnie świetna analiza efektów tego programu powinna znaleźć się po uprzednim jej umieszczeniu w celach rozprawy w rozdziale poświęconym wynikom,

zwłaszcza, że Autorka w dalszej części rozprawy sporo miejsca poświęca roli edukacji personelu medycznego, zaś przedstawione obserwacje mają ogromny walor poznawczy. Pewnym niedosytem jest brak przedstawienia nowszych analiz tego problemu. Cytowane ważne badania brytyjskie, duńskie czy niemieckie pochodzą z przed ponad dziesięciu lat. Doktorantka trafnie identyfikuje czynniki skutecznie stymulujące program dawstwa narządów w postaci:

1. Powszechnej akceptacji społecznej i pozytywnego klimatu politycznego wokół tematyki przeszczepiania narządów.
2. Skutecznego systemu identyfikacji potencjalnych dawców umierających na terenie szpitala.
3. Systemu opieki poprzedzającej pobranie, zapewniającego maksymalizację odsetka dawców rzeczywistych, z minimalną stratą z obszaru dawców potencjalnych.
4. Likwidacji barier finansowych w organizacji dawstwa narządów.

Reasumując dotychczasowe uwagi pragnę podkreślić, iż część teoretyczna rozprawy w pełni spełnia swą rolę, stanowi bowiem bardzo dobrą podstawę uzasadniającą metodykę badań własnych i wskazanych celów badawczych.

Doktorantka definiuje cele pracy jako:

1. Rozpoznanie postaw lekarzy i pielęgniarek wobec pobierania narządów.
2. Zdiagnozowanie opinii środowiska medycznego Podkarpacia na temat barier oraz czynników sprzyjających donacjom narządów.
3. Poznanie przyczyn niskiej liczby pobrań narządów od osób zmarłych w województwie podkarpackim.

W celu przeprowadzenia badań mgr Ewa Zawilińska zastosowała metodę pomiaru pośredniego za pomocą kwestionariusza ankietowego, stworzonego dla celów przeprowadzonego uprzednio badania CBOS.

W ankiecie dodatkowo dodano pytania o doświadczenie w dziedzinie opieki nad dawcą i donacji narządów, szkolenia i ocenę własnej wiedzy oraz roli koordynatora transplantacyjnego. Dla każdej z dwu kategorii respondentów (lekarze, pielęgniarki) opracowane zostało odrębne narzędzie badawcze, przy czym w każdym, oprócz pytań specyficznych, znajdował się blok pytań wspólnych umożliwiających dokonanie porównań postaw i opinii. Dla pielęgniarek przygotowano również serię testowych pytań

sprawdzających wiedzę w dziedzinie transplantologii. Kwestionariusz skierowany do lekarzy składał się z 20 pytań, natomiast kwestionariusz skierowany do pielęgniarek z 24 pytań. Przed przeprowadzeniem zasadniczego badania przebadano 30 osób w Szpitalu Specjalistycznym w Jaśle w celu oceny czy pytania są zrozumiałe, a odpowiedzi wiarygodne. Doktoranta w załącznikach przedstawia zastosowane przez siebie kwestionariusze.

W kolejnym etapie dane zostały zakodowane w postaci cyfrowej. Autorka posługując się Pakietem Statystycznym dla Nauk Społecznych (SPSS) wykonała ich analizę. Ze względu na to, że wszystkie analizowane zmienne miały charakter kategoriowy lub porządkowy do porównań międzygrupowych wykorzystano test χ^2 oraz Manna-Whitney'a. Wyniki przeprowadzonych badań przedstawiono w kolejnych rozdziałach dysertacji – czwartym („Wyniki”), piątym („Dyskusja”) i szóstym („Wnioski”). Uzyskane wyniki Autorka przedstawia za pomocą czytelnych rycin i tabel, grupując je w obszary mające na celu chronologiczną odpowiedź na postawione pytania w celach pracy.

W moim przekonaniu nie jest zadaniem recenzenta odtwórcze przedstawianie i omawianie uzyskanych przez Badacza wyników. Ocenie podlegają natomiast teoretyczne i metodologiczne podstawy oraz zasady realizowania tematu badawczego, sposoby i metody weryfikacji hipotez, czy też statystyczne procedury analizy wyników.

W mojej opinii praca pod względem metodologicznym została przeprowadzona prawidłowo. Przejrzysty język Autorki, logiczne i czytelne tabele oraz wykresy znacznie ułatwiają odbiór. Zwraca uwagę wysoka staranność w opracowaniu wyników i wyczerpujący sposób ich przedstawienia.

Czytając wyniki ankiet przeprowadzonych przez Autorkę nie sposób przejść obojętnie wobec niektórych obserwacji dotyczących przyczyn odstąpienia od pobrania narządów, zgody na pobranie własnych narządów czy oceny poziomu wiedzy własnej na temat transplantologii. Dla całego środowiska transplantologów wyniki tego badania stanowią ważną wskazówkę dotyczącą kierunków edukacji zarówno przed, jak i podyplomowej.

W rozdziale poświęconym dyskusji Doktorantka przedstawia aktualny stan wiedzy na temat czynników wpływających na aktywność donacyjną. W umiejętny sposób, cechujący się dużą swobodą prowadzenia naukowej polemiki zestawia dane z piśmiennictwa z wynikami badań własnych.

Owoce analizy wyników i przeprowadzonej dyskusji są tożsame z postawionymi celami pracy jej wnioski w postaci:

1. Zdecydowana większość ankietowanych akceptuje dawstwo narządów do transplantacji, ale już niższy odsetek, zwłaszcza pielęgniarek deklaruje chęć oddania własnych narządów po śmierci.
2. W opinii ankietowanych do najczęstszych barier w procesie donacji narządów należą:
 - odmowa rodzin,
 - nie identyfikowanie potencjalnych dawców,
 - niechęć lekarzy do uczestnictwa w procedurze komisyjnego stwierdzenia śmierci mózgu.

Z kolei jako czynniki wpływające na zwiększenie liczby donacji ankietowani podają:

- szkolenia personelu i akcje promujące idee dawstwa narządów,
 - aktywny udział lekarzy w procesie identyfikacji,
 - wprowadzenie szczegółowych procedur postępowania w procesie identyfikacji i opieki nad dawcą.
3. Analiza zebranych danych wskazuje, że przyczynami niskiej liczby pobrań narządów od zmarłych w województwie podkarpackim są:
 - brak w szpitalach skutecznego systemu identyfikacji potencjalnych dawców,
 - bariery komunikacyjne między zespołem leczącym a rodziną zmarłego,
 - brak wsparcia ze strony zarządzających

Podsumowując stwierdzam, iż założenia badawcze i cele pracy zostały przez Doktorantkę poprawnie sformułowane. Do ich realizacji dobrano prawidłowe narzędzia badawcze i zastosowano adekwatne metody statystyczne. Dyskusję poprowadzono w oparciu o prawidłowo dobrany przegląd piśmiennictwa liczący 137 pozycji. Analiza piśmiennictwa jest wnikliwa i zawiera materiał pochodzący z wielu kluczowych w omawianym zakresie badań. Warto podkreślić, że przegląd ten dokonywany jest ze znawstwem problemu i świadczy o dużej wiedzy Autorki opracowania. Cytowana literatura została umiejętnie wykorzystana zarówno we wstępie, jak i w dyskusji.

Kończąc ocenę dysertacji przedstawionej do recenzji pracy można stwierdzić, że jako wynik przeprowadzonych badań ankietowych powstała praca analizująca czynniki wpływające na liczbę pobieranych narządów w województwie podkarpackim. Przy całościowej ocenie pracy nieistotne są bardzo nieliczne niezręczności językowe, stylistyczne czy nomenklaturowe w tym stosowanie terminu „zgoda domniemana” jako potoczne określenie kategorii prawnej opisującej brak zarejestrowanego sprzeciwu. Te drobne niedociągnięcia w niczym nie obniżają jednak mojej wysokiej merytorycznej oceny pracy.

Podsumowując wszystkie części rozprawy doktorskiej mgr Ewy Zawilińskiej, stwierdzam, że praca została prawidłowo przeprowadzona pod względem metodycznym. Autorka podjęła się analizy czynników wpływające na liczbę pobieranych narządów w województwie podkarpackim. Poszerzyła dotychczasową wiedzę na ich temat, zastosowała odpowiednio do potrzeb metody badawcze i analizę statystyczną. Przedstawiona do recenzji rozprawa spełnia ustawowe warunki określone dla prac doktorskich i stanowi wartościową pozycję w badaniach nad poznaniem uwarunkowań wpływających na liczbę pobieranych narządów do transplantacji. Przedkładam przeto Wysokiej Radzie Wydziału Nauki o Zdrowiu Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego wniosek o dopuszczenie mgr Ewy Zawilińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 11.czewca 2018r

Prof. dr hab. med. Piotr Przybyłowski